

Politiska sekreterare i svenska kommuner

En överlevnadsstrategi för kartellpartier?

Anders Djurfeldt

Abstract

A common feature within political debate is the decline of parties as organizations. Political theorists have in general, without proper empirical investigation, embraced the idea of the freezing of party systems and of the *catch-all party model* as the end point of party development. This essay aims to analyze and explain the emergence and increasing amount of political secretaries within Swedish local authorities by applying Peter Mair's *cartel party theory*. Few studies on this specific subject have been conducted and there are no complete records on the amount of political secretaries within Swedish local authorities. Neither are there any good, recent sources explaining what the political secretaries do and how they regard their own role in local politics. With statistical data and comments collected from a survey sent out to all political secretaries working in Swedish local authorities, this essay intends to test the hypothesis that political parties hire political secretaries to enhance their chances of survival, which widens the gap between established parties and new, smaller parties.

Nyckelord: kommuner, politiska sekreterare, partier, kartellteorin

Antal ord: 10 000

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Vem är den politiska sekreteraren?.....	1
1.2 Från olaglig till ombärlig?.....	2
1.3 Syfte och frågeställning	3
1.4 Litteraturoversikt.....	4
2 Metod och material.....	6
2.1 Metod.....	6
2.2 Material.....	7
2.1.1 Intervjuer.....	8
2.1.2 Enkätstudie	8
2.3 Centrala begrepp.....	10
3 Partiteori	12
3.1 Varför partiteori?.....	12
3.2 Om partiets utveckling.....	12
3.3 Från massparti till kartellparti.....	13
3.3.1 Masspartiet	13
3.3.2 Catch-all-partiet.....	14
3.3.3 Kartellpartiet.....	15
3.4 En hypotes.....	15
4 Analys.....	17
4.1 Politisk bakgrund och meriter.....	17
4.2 Inriktning på arbetet och typ av politisk sekreterare.....	18
4.3 Makt över politik och förvaltning.....	19
4.4 Bundenhet till överordnade och till partiet.....	23
5 Sammanfattning och slutsatser.....	26
6 Referenser.....	28

1 Inledning

1.1 Vem är den politiska sekreteraren?

”Det sviktande medlemsstödet kan emellertid inte bara förklaras med hänvisning till allmänna omvärldsförändringar. Partierna bär själva en stor del av skulden. Det har inte saknats varningssignaler. Men åren har gått utan att partierna på allvar försökt anpassa sig till medborgarnas förändrade krav. Politikens professionalisering har också bidragit till att fjärma valda från väljare. Politikerna uppfattas, med rätt eller orätt, som en från resten av samhället avskild grupp. De gamla partierna ses som en kartell, som försöker skydda sina egna positioner.”

Uttalandet kommer från en referensgrupp – bestående av representanter från förvaltning och näringsliv – som utgör en del av en studie gjord av Studieförbundet näringsliv och samhälles demokratiråd (SNS). Rapporten från SNS pekar på en tydlig tendens i de senaste årens debatt kring politiska partier och demokrati – partierna upplevs vara i kris och i behov av förändring bland annat på grund av ökat politikerförakt och sviktande medlemsantal (Petersson et al, 2000, s. 7).

Den samtida teoribildningen om politiska partier och partisystem beskrivs av Peter Mair som låst vid tanken på att partisystemet frusit fast. Ingen forskare har innan Mair tidigare riktigt bemödat sig att pröva hypotesen att partiets utveckling avstannat vid fasen *catch-all-partiet* (Mair, 1997, s. 5), en modell enligt vilken konkurrensen mellan partierna är hård och en stor medlemsbas behövs för att genomföra allt partiarbete och kampanjarbete (Mair, 1997, s. 5).

Men kan vi verkligen dra slutsatsen att partierna är i kris? Behöver moderna politiska partier ha en stor medlemsbas för att kunna fungera? En del faktorer pekar mot att partierna har ändrat sitt sätt att arbeta. Enligt Mair är partierna väldigt bra på att anpassa sig efter nya omständigheter men även skickliga på att forma sin omgivning (Mair, 1997, s. 89). Sedan 1970-talet har partierna förändrat sitt sätt att arbeta till den grad att Mair menar att det går att identifiera en ny partimodell – *kartellpartiet* (Mair, 1997, s. 110).

I Sverige kan vi skönja att det skett en del förändringar vad gäller partiernas sätt att arbeta och förhålla sig till sin omgivning. En utveckling som tydligt går att följa men som uppmärksammas väldigt lite är införandet av politiska tjänstemän, eller *politiska sekreterare*, inom svensk förvaltning – såväl inom riksdag, landsting och kommuner. På kommunal nivå uppskattas antalet politiska sekreterare ha mångdubblats sedan 70-talet och yrkeskategorin går nu att hitta i allt fler kommuner (Ruin & Wrede, 2005).

Men vad gör den politiska sekreteraren? Är det en politiker eller en tjänsteman? Arbetar hon eller han för partiet, kommunledningen eller för förvaltningen? Vilka är de krafter som ligger bakom den politiska sekreterarens intåg på den svenska kommunalpolitiska arenan? Utvecklingen mot en allt större politisk tjänstemannakår väcker en rad frågor som jag vill besvara. Med utgångspunkt i Mairs kartellpartiteori vill jag formulera en hypotes som förklarar den politiska sekreterarens framväxt som yrkeskategori som ett resultat av de största och mest väletablerade partiernas strävan efter överlevnad.

1.2 Från olaglig till ombärlig?

Från det att kommuner under 1900-talet kom att omfatta allt större geografiska områden, och allt fler invånare, har även kommuner som organisationer förändrats. Från att ha varit organisationer där politik och förvaltning varit tätt sammanflätade, har nya organisationer växt fram där en klar gräns mellan politik och förvaltning eftersträvats (Ds Kn, 1982:7). Samtidigt har utvecklingen lett till att antalet förtroendevalda i kommunalpolitiken minskat medan antalet kommundienstämman ökat (SOU 2001:48, s. 142).

En annan parallell utveckling under förnyelsen av den kommunala demokratin under 1900-talets senare hälft har varit att antalet fritidspolitiker minskat till förmån för del- eller heltidsarvoderade politiker. Den kommunala förnyelsekommittén kom i sitt slutbetänkande från 1996 fram till att förnyelsearbetet lett till att tjänstemännen och heltidspolitikerna fått en allt större makt på bekostnad av fritidspolitikerna (SOU 1996:169).

Vi kan också följa en stark trend mot ökande framgångar för lokala partier. Sedan 1980-talet har antalet kommuner med åtta eller fler partier i fullmäktige ökat avsevärt (Wörlund, 1997, s. 52). Tittar vi på statistiska centralbyråns statistik över utvecklingen av antalet mandat för lokala och mindre partier under 2000-talet finner vi att den följer samma mönster (SCB, 2010).

Den nya kommunpolitiken som växt fram har ställt allt större krav på de ledande politikerna, vilka därmed fått allt svårare att hinna med den politiska beredningen av ärenden på egen hand (Proposition 1982/83:132). År 1971 genomfördes gemensam valdag för kommun, landsting och riksdag. Denna reform spädde på farhågorna om att den lokala och regionala politiken skulle hamna i skymundan för riksdagspolitiken (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988, s. 2). Lagen om kommunalt partistöd (SFS 1969:596) motverkade denna utveckling genom att den lokala partiorganisationen med stöd i denna lag kunde öka informationen inför kommunblocksreformen samt öka den partipolitiska agitationen i anslutning till valen (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988, s. 2). Emellertid gav lagen inget utrymme för att anställa politiska sekreterare, trots att det redan fanns kommunala tjänstemän som arbetade med rent politiska arbetsuppgifter.

År 1980 och 1981 fastslog Regeringsrätten i fyra domar mot Gävle och Göteborgs kommuner samt Västerbottens läns landstingskommun att tillsättandet

av en tjänst på strikt partipolitiska grunder, vars arbetsuppgifter främst är partipolitiskt inriktade, bör betraktas som partistöd vilket är otillåtet så tillvida det inte ges i enlighet med lagen om kommunalt partistöd. Vid tidpunkten för Regeringsrättens beslut var den politiska sekreteraren redan en etablerad yrkeskategori i flertalet kommuner och landsting¹ (Ds Kn, 1982:7, s. 2).

Enligt en enkät från år 1971 fanns det vid tidpunkten för studiens genomförande 42 utredningssekreterare med ”huvudsaklig uppgift att bistå hel- eller deltidsengagerade förtroendevalda” utspridda i tio kommuner. Formellt hade dessa ”vanliga” kommunaltjänstemän inte till uppgift att syssla med rent politiska arbetsuppgifter. Endast i tre kommuner hade dessa tjänstemän ett formellt uppdrag att utföra politiskt arbete (Ds Kn 1982:7, s. 17).

Istället för att slå ner på det förbudna, om än redan etablerade användandet av politiska tjänstemän, valde riksdagen att stifta en lag som tillät politiska sekreterare. Den första juli 1983 trädde lagen (SFS 1994:690) som tillät kommuner och landsting att anställa politiska sekreterare i kraft. Det syfte som angavs var att man ville lätta på arbetsbördan för de heltidsengagerade kommunpolitikerna (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988, s. 1f).

Sedan lagen stiftades har antalet kommuner med politiska sekreterare och antalet politiska sekreterare ökat från 57 stycken i 13 svenska kommuner år 1988 (ibid., s. 22) till flera hundra, dock inte i mer än 28 kommuner, år 2005 (Ruin & Wrede, 2005). Hur många de politiska sekreterarna är i svenska kommuner i dagsläget, har man innan denna studies genomförande inte haft några siffror på.

1.3 Syfte och frågeställning

Sedan den kommunaldemokratiska kommitténs betänkande från 1982 (Ds Kn 1982:7) och Pierres och Rosengren-Gårdbäcks utvärdering från 1988 (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988) har de politiska sekreterarna inte studerats ingående, varken på statligt eller akademiskt initiativ. Den enda kartläggning som gjorts är en från 2005 i tidningen *Dagens Samhälle*, som i princip enbart ger oss de politiska sekreterarnas antal i Sverige (Dagens samhälle, 4 maj 2005). Dock framgår det inte av den studien hur många politiska sekreterare det finns i kommuner respektive landsting.

Pierres och Rosengren-Gårdbäcks utvärdering innehåller inte någon analys av orsakerna till den politiska sekreterarens intåg i den svenska kommunpolitiken (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988) och inte heller går det att hitta någon annan studie som gett sig i kast med att undersöka detta.

Vilka är de politiska sekreterarna? Hur ska vi förstå framväxten av den politiska sekreteraren som yrkeskategori? Dessa frågor tycks inte ha varit föremål för vetenskapliga studier inom svensk statsvetenskaplig forskning. I den akademiska litteraturen om svensk förvaltning tycks både kunskaper om

---

¹ I Stockholms stad infördes systemet med borgarrådsekreterare år 1939, vilket man hade stöd för i den då särskilda kommunlagen för Stockholm.

yrkeskategorin politiska sekreterare och ambitionen att förklara dess växande storlek och betydelse för den kommunala politiken saknas.

Syftet med denna studie är att kartlägga användningen av politiska sekreterare i Sveriges kommuner idag, samt att med utgångspunkt i Peter Mairs teorier kring partiets utveckling (Mair, 1997) analysera resultaten från enkätundersökningen för att bidra till förståelsen om denna nya yrkeskategoris framväxt och roll i den kommunala politiken. För att kunna förstå denna utveckling behöver vi veta mer om de politiska sekreterarnas spridning, vilken bakgrund de har samt hur de ser på sin egen roll inom kommunpolitiken.

Den frågeställning som kommer att vara vägledande i studien och som jag ämnar besvara är följande:

Hur kan vi förstå och förklara framväxten av yrkeskategorin politiska sekreterare?

1.4 Litteraturoversikt

Många statsvetenskapliga studier har fokuserat på rollfördelningen mellan tjänstemän och politiker (Bergström, 2001, s. 177). Den kanske mest tongivande i sammanhanget, Max Weber, lade grunden för mycket av teoretiseringen kring förhållandet mellan politik och förvaltning (Weber, 1958).

En mer samtida och mycket omfattande studie med syfte att förklara relationen mellan politiker och tjänstemän och hur de skiljer sig från och liknar varandra är Aberbach, Putnam och Rockmans bok *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies* (Aberbach et al, 1981), vilken bör nämnas i sammanhanget.

En del litteratur ägnar visst utrymme åt att förklara den politiska rådgivarens roll i det politiska systemet i andra länder än Sverige (se t.ex. Plowden, 1987). Men få studier går dock att hitta som fokuserar specifikt på den politiska tjänstemannen, särskilt om man letar efter litteratur kring dennes roll inom svensk politik. Lennart Lundquist ägnar exempelvis i sin bok *Förvaltning och demokrati* väldigt lite utrymme åt den politiska tjänstemannen, eller *politruken* som han väljer att kalla denne (Lundquist, 1991 b, s. 122f).

År 1977 fick kommundepartementet ett direktiv från regeringen att tillsätta en kommitté för att utreda en rad kommunaldemokratiska frågor. Följden av den kommunaldemokratiska kommitténs arbete blev ett betänkande vari man föreslog att en lag skulle instiftas för att underlätta för kommuner och landsting att anställa politiska sekreterare.

År 1988 publicerades en statlig utvärdering av Jon Pierre och Anneli Rosengren-Gårdbäck på beställning av civildepartementet. Effekterna av den nya lagen från 1983, vars syfte var att underlätta för kommuner och landsting att anställa politiska sekreterare, analyseras utförligt av Pierre och Rosengren-Gårdbäck. Dock kopplas inte utvärderingen till politisk teori och inte heller har man som syfte att förklara vilka som är de drivande faktorerna bakom det ökade användandet av politiska sekreterare (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988).

Denna utvärdering, vid sidan av betänkandet från kommunaldemokratiska kommittén, är en av de få källor som finns att tillgå när det gäller skriftligt material om politiska sekreterare.

Om det gjorts få studier som inriktat sig specifikt på politiska tjänstemän så har det gjorts betydligt fler om politiska partier. Peter Mair ger oss i sin bok *Party System Change: Approaches and Interpretations* en kritisk genomgång av betydande verk inom ämnet och förser oss även med ett nytt angreppssätt till partiteori.

”Thus, while we know a great deal about parties and their voters, about parties and their governments, and about parties and their competitors, there continue to be severe limits to the comparative understandings of precisely how party organizations work, about how they change, and about how they adapt (Mair, 1997, s. 121).”

Den teoretiska grund om varför partier utvecklas som Mair förser läsaren med spelar en avgörande roll i min studie.

2 Metod och material

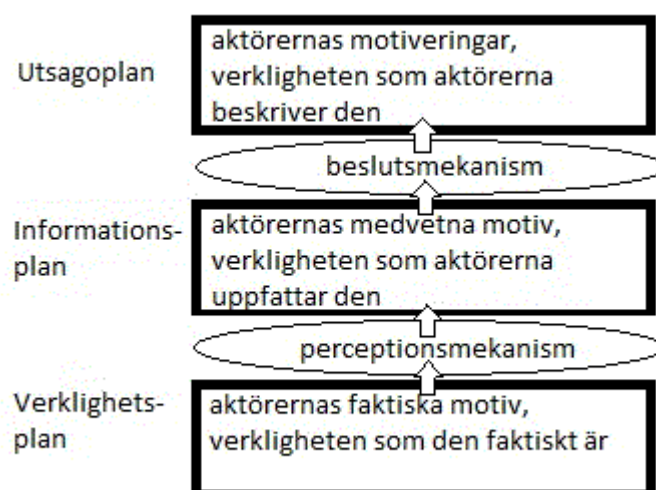
2.1 Metod

För att samla in material till denna studie har jag valt att genomföra en enkätstudie och en förstudie i form av två intervjuer. Givetvis medför valet att göra en enkätstudie en del nackdelar när det gäller hur pass detaljerade och nyanserade svar man kan förvänta sig att få med hjälp utav en enkät. Jag har dock försökt kompensera för dessa nackdelar genom att be respondenterna att kommentera en stor del av frågorna. Sammanlagt valde hundra av respondenterna att kommentera sina svar vilket har försett mig med ett material som går mer på djupet än sammanställningen av resultaten från enkätsvaren.

Eftersom det material jag valt att använda mig av i denna studie kan delas upp i två delar – dels statistiska data och dels kommentarer – krävs det diskussion kring vad användandet av dessa två materialtyper innebär för metodologiska utgångspunkter.

Vid analysen av kommentarer till enkätsvaren har jag valt att inte använda mig av någon specifik textanalytisk inriktning (jmf. Bergström & Boréus, 2005). Däremot strävar jag efter att förhålla mig kritisk till de politiska sekreterarnas utsagor genom att analysera texten utifrån Lennart Lundquists analysinstrument med tre analysplan – *utsagoplan*, *informationsplan* och *verklighetsplan*.

Figur 1

Om forskaren enbart är intresserad av själva utsagorna i sig, hamnar hennes eller hans fokus på utsagoplanet. Vill hon eller han gå djupare och väljer att se utsagorna som enbart en utgångspunkt för studien blir forskarens uppgift att fortsätta ned till informationsplanet och verklighetsplanet. För att kunna ta sig ned på dessa nivåer måste forskaren vara medveten om *perceptionsmekanismen* – som bestämmer om aktören uppfattar sina motiv och verkligheten korrekt – samt *beslutsmekanismen* – som avgör om aktören verkligen förmedlar sin syn på verkligheten eller den information hon eller han har (Lundquist, 1991 a, s. 109).

Huruvida respondenternas svar på frågorna i enkäten verkligen är deras uppriktiga åsikter eller ej är svårt att bedöma. Några av respondenterna kanske ser möjligheten att vara anonym som ett tillfälle att kritiskt reflektera kring det system de verkar i och kring sin egen roll i sammanhanget, medan andra kanske saknar viljan eller insikten att förmedla detta. Vissa av frågorna rör nämligen punkter som kan betraktas som legitimeringsgrunder för deras tjänsts själva existens. Det är därför upp till mig att, med hjälp utav Lundquists analysinstrument, förhålla mig kritisk till i vilken mån deras uttalanden och de aggregerade resultaten från enkäten kan användas för att falsifiera eller möjligen verifiera den hypotes jag senare kommer att presentera.

Vid analysen av de statistiska data jag samlat in behövs givetvis statistisk metod användas för att behandla datan. Jag vill hävda att det är särskilt motiverat att använda sig utav kvantitativ metod i denna studie då det under lång tid inte gjorts någon kartläggning av politiska sekreterare. Detta innebär att det finns ett hål att fylla vad gäller kunskapen om vilka de politiska sekreterarna är, hur många de är, var de finns, vad de gör och hur de ser på sig själva. Med hjälp av statistiken kan vi förhoppningsvis skapa en bild som kan ge svar på dessa frågor.

2.2 Material

I ett tidigt skede i arbetet med denna uppsats valde jag att avgränsa materialet till att endast innefatta kommuner och därmed utesluta landsting. Detta beslut grundade jag på insikten att kommuner och landsting som organisationer skiljer sig åt, vilket skulle innebära en större arbetsbelastning för mig i skildrandet av hur samspelet mellan politik, förvaltning och omvärld ser ut för två så pass skilda organisationer.

Anledningen till att jag valt att i min enkätstudie enbart rikta mig till de politiska sekreterarna – och inte tjänstemännen eller politikerna – var att jag insåg att det skulle vara alltför tidskrävande att genomföra flera olika enkätstudier riktade till politiska sekreterare, politiker och tjänstemän. Men med tanke på syftet för min uppsats, att kartlägga de politiska sekreterarna och förklara deras framväxt som yrkesgrupp, anser jag att det är motiverat att framför allt fokusera på denna grupp. Att det mig veterligen inte gjorts några tidigare studier, med liknande syfte som mitt, som riktar sig direkt till politiska sekreterare, motiverar ytterligare mitt beslut att välja att fokusera på denna grupp.

2.2.1 Intervjuer

Denna studie inleddes med en förstudie i form av två intervjuer med politiska sekreterare. Intervjuerna gjordes i syfte att få en idé om vilka frågor som skulle ingå i enkätstudien. På så sätt fick jag möjlighet att testa mina frågor på en verksam politisk sekreterare och en före detta politisk sekreterare.

Istället för att genomföra många intervjuer och skapa en detaljerad men kanske mindre representativ bild av verkligheten har jag valt att göra en kartläggning av samtliga politiska sekreterare och bett dessa att delta i en enkätstudie. Då intervjuerna framför allt bör ses som en förstudie kommer de inte att inkluderas i analysdelen i uppsatsen.

2.2.2 Enkätstudie

”A written questionnaire is a blunt instrument for dissecting the subtleties of a personal political philosophy” (Putnam, 1973, s. 278). Likt Putnam konstaterar, har enkätstudier om komplexa politiska frågeställningar onekligen sina begränsningar och brister. Men den kvantitativa metoden har även sina fördelar när det gäller att skapa sig en något bättre bild av vad hela populationen av respondenter har för bakgrund och tankar kring sin egen roll i politiken.

Idén att använda mig av en enkät till samtliga politiska sekreterare fick jag av Pierres och Rosengren-Gårdbäcks studie. Författarna till den studien valde att göra en kartläggning av användandet av politiska sekreterare genom att skicka ut en enkät till samtliga svenska kommuner och landsting. Respondenterna var tjänstemän på de kommunala och regionala förvaltningarna. Man gjorde även en rad intervjuer med då verksamma politiska sekreterare (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988).

Enkäten som jag har använt mig av har gått ut till samtliga verksamma politiska sekreterare i nuläget. Innan enkäten skickades ut genomförde jag en kartläggning av politiska sekreterare i kommuner. Baserat på en artikel ur Dagens Samhälle från 2005 där artikelförfattarna kartlagt förekomsten av politiska sekreterare i svenska kommuner (Ruin & Wrede, 2005), undersökte jag vilka kommuner som i nuläget har politiska sekreterare och en rad uppgifter om dessa. Artikeln i Dagens Samhälle listar 28 kommuner med politiska sekreterare. I min kartläggning skickade jag en förfrågan om förekomsten av politiska sekreterare via e-post till dessa kommuner samt till den största hälften av samtliga Sveriges kommuner. På grund av tidsbrist valde jag att inte skicka förfrågan till samtliga 290 kommuner².

Enkätstudien utgår delvis från frågorna om politiska sekreterare i Pierres och Rosengren-Gårdbäcks enkät till tjänstemän, samt frågorna i de intervjuer de genomförde med politiska sekreterare. Jag har dock valt att formulera om en del av frågorna och ställa andra typer av frågor i och med att mitt syfte skiljer sig avsevärt från Pierres och Rosengren-Gårdbäcks. De frågor jag hämtat från deras

---

² Sannolikheten att den mindre hälften av kommunerna, dvs. kommuner med ca 11 000 invånare eller färre, skulle ha politiska sekreterare uppskattar jag dock som väldigt liten.

enkätstudie är frågor som rör de politiska sekreterarnas yrkesbakgrund, vilka meriter som vägt tyngst vid deras anställning, samt vilken som är den huvudsakliga inriktningen på deras arbete. De övriga frågorna syftar till att skapa en bild av hur de politiska sekreterarna förhåller sig till sin omvärld samt hur de ser på sin egen roll inom politiken. Samtliga frågor har slutna svarsalternativ för att underlätta bearbetningen av materialet.

När det gäller de frågor som syftar till att beskriva respondenternas tankar kring sin roll i politiken bör det understrykas att kopplingen mellan en aktörs tankar kring politiken och dess handlande inte är helt oproblematiskt. Enligt Aberbach, Putnam och Rockman går dock denna problematik inte att lösa genom att avstå från att studera hur aktörer tänker och istället fokusera på hur de agerar och därefter tolka hur de tänker. En aktörs handlingar styrs alltid av dess tankar, men även av dess kognition, avvägningar, motiveringar, situationer och strukturella förhållanden (Aberbach et al, 1981, s. 31). Jag anser därmed inte att jag har möjlighet att, utifrån de politiska sekreterarnas utsagor om synen på sin roll, avgöra hur de verkligen beter sig på den kommunalpolitiska arenan. Däremot kan vi genom att sammanställa de politiska sekreterarnas synpunkter skapa oss en bild av hur de uppfattar verkligheten och sedan försöka avgöra i vilken mån denna bild stämmer överens med verkligheten som den i själva verket är. Vad som är viktigt i sammanhanget är medvetenheten om att kunskap är *begreppsberoende* (Djurfeldt, 1996, s. 15). För att kunna tolka de politiska sekreterarnas bild av verkligheten måste vi vara medvetna om vilken innebörd vissa centrala begrepp kan anses ha för respondenterna. Centrala begrepp diskuteras nedan i avsnitt 2.3.

Kartläggning av politiska sekreterare

Min kartläggning resulterade i att jag hittade 283 politiska sekreterare i 32 olika kommuner. Samtliga ombads delta i undersökningen. Jag reserverar mig dock för att siffran 283 kan vara en uppskattning av det totala antalet politiska sekreterare i svenska kommuner i och med att jag inte fått svar från samtliga kommuner jag kontaktat.³ Det finns därmed en viss möjlighet att mitt material inte består av hela populationen politiska sekreterare. Vad som däremot pekar mot att antalet kommuner med politiska sekreterare och antalet politiska sekreterare stämmer nära nog är den kartläggning som gjordes 2005 av tidningen Dagens Samhälle (Ruin & Wrede, 2005), vars resultat pekar i samma riktning vad gäller antal kommuner med politiska sekreterare och deras antal. Det bör dessutom tilläggas att jag innan jag påbörjade min kartläggning fick tillgång till Folkpartiets och Kristdemokraternas interna listor med e-postadresser till samtliga politiska sekreterare i Sveriges kommuner för respektive parti. Detta gav mig en god bild över vilka kommuner som har politiska sekreterare (även om det givetvis finns kommuner med politiska sekreterare där dessa två partier inte har tillgång till någon sådan tjänst).

I tabellen nedan ser vi samtliga kommuner med politiska sekreterare (angivna i antal) i storleksordning efter invånarantal.

---

³ Varken Sveriges kommuner och landsting, Riksdagens utredningstjänst eller de politiska partierna, undantaget KD och FP, har någon förteckning av antalet politiska sekreterare i kommuner och landsting.

Tabell 1

Kommun	Invånare dec 2008	Antal pol. sek.						
Stockholm	810120	64	Eskilstuna	94785	7	Kalmar	61693	5
Göteborg	500197	17	Huddinge	94209	8	Örnsköldsvik	55387	1
Malmö	286535	13	Nacka	85661	6	Lidingö	43111	1
Uppsala	190668	7	Södertälje	84753	11	Tyresö	42332	3
Västerås	134684	8	Karlstad	83994	4	Österåker	38720	1
Örebro	132277	20	Botkyrka	80055	9	Sigtuna	38372	7
Norrköping	128060	5	Haninge	74968	5	Upplands Väsby	38248	9
Helsingborg	126754	2	Solna	65289	7	Värmdö	37376	14
Umeå	112728	9	Järfälla	64355	5	Sundbyberg	36079	6
Lund	107351	2	Karlskrona	62804	8	Staffanstorps	21667	1
Sundsvall	94955	8	Sollentuna	62097	9	Totalt		283

Bortfallsanalys

Svarsfrekvensen på enkätstudien var 48,6 %. För att försäkra sig om att den grupp som deltagit i studien inte skiljer sig allt för mycket från den grupp som valt att avstå från att medverka är det brukligt att göra en bortfallsanalys (Esaiasson et al, 2004, s. 208).

Av de som svarat på enkäten är 46,4 % kvinnor, medan 49,1 % av den totala populationen är kvinnor. 58,7 % av de som deltagit i studien är från en stor kommun (med över 100 000 invånare), jämfört med 51,2 % av totalpopulationen. Om man delar in partierna efter den klassiska indelningen i höger- och vänsterpartier kan vi konstatera att 54,3 % av de politiska sekreterare som valt att medverka representerar ett högerparti, medan 56,5 % av totalpopulationen arbetar för högerpartier. 48,6 % av de som valt att delta i studien företräder ett parti som är i majoritet i sin kommun, jämfört med 52,7 % av den totala populationen. Skillnaderna mellan den grupp som valt att delta jämfört med den totala populationen bör betraktas som ganska små. Givetvis kan vi inte med säkerhet veta att den grupp som avstått från att medverka inte skiljer sig betydligt från den grupp som deltagit i studien när det gäller de parametrar som efterfrågas i enkäten. Detta är bortfallsanalysens svaghet (ibid.).

2.3 Centrala begrepp

Begreppet *politisk* är i denna uppsats mycket centralt i definitionen av en politisk sekreterare. Denna definition blir en avgörande gränsdragning för att avgöra vilka individer som är föremål för min enkätstudie. Den definition jag kommer att använda mig av hämtar jag från Agneta Bloms studie av chefstjänstemän. Blom definierar ”politisk” som engagemang, aktivt deltagande och inflytande i policyprocessen. ”*Politiskt handlande är i denna mening att företräda vissa ståndpunkter, och att vara med och på ett avgörande sätt prägla auktoritativa*

beslut” (Blom, 2001, s. 124). Att man identifierar sitt arbete med denna definition var även inkluderat som ett villkor för att få delta i min enkätstudie.

När det gäller begreppet ”politisk sekreterare” bör det påpekas att det i lagen inte framgår vad den politiska sekreterarens arbetsuppgifter ska vara eller vilka befogenheter denna ska ha annat än ”*att biträda de förtroendevalda i det politiska arbetet*” (SFS 1991:900). Pierre och Rosengren-Gårdbäck konstaterar i sin utvärdering att de politiska sekreterarnas tjänster i stor utsträckning är individuellt utformade utifrån vad som efterfrågas i kommunen av de förtroendevalda och partigruppen samt att det är svårt att konstruera en generell bild av vad som är deras arbetsuppgifter (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988, s. 51). Det blir därmed svårt att mer specifikt definiera begreppet politisk sekreterare.

Makt är ett begrepp som är centralt i diskussionen kring den politiska sekreterarens roll. Att förstå den politiska sekreterarens roll är i sin tur angörande för att kunna förklara denna yrkeskategoris framväxt i svenska kommuner, vilket jag tidigare påpekat i avsnitt 1.3. Den definition av makt jag valt att använda mig av är Jeffrey C. Isaacs definition av social makt (”social power”) som ”*the capacities to act possessed by social agents in virtue of the enduring relations in which they participate*” (Isaac, 1987, s. 22).

Min förförståelse av hur politiska sekreteraren arbetar är att den i sitt yrkesutövande inte har någon direkt möjlighet att utöva formellt beslutsfattande, likt någon som är folkvald, varför dennes kapacitet att påverka politiken bestäms av den relation den har till sina överordnade, till förvaltningstjänstemännen och andra aktörer i sin omgivning.

3 Partiteori

3.1 Varför partiteori?

Anledningen till att jag valt att använda mig av partiteori i denna studie är insikten om att rekryteringen av politiska sekreterare oftast sker från den egna partiorganisationen och att dessa ofta handplockas av någon folkvald representant för partiet (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988, s. 49). Det blir därför ett naturligt val att i denna studie fördjupa sig i teorier om hur partier fungerar och förändras för att bygga en teoretisk grund att stå på i analysen av mitt material.

Jag har valt att framför allt fokusera på skillnaden mellan *masspartier*, *catch-all-partier* och *kartellpartier* och hur dessa hänger samman med den historiska utvecklingen under framför allt 1900-talet och framåt. *Elitpartiet*, den partimodell som beskriver de partier som föregick de tidigare nämnda partimodellerna, tillägnas därmed begränsat med utrymme i detta kapitel. Den blir i min mening mindre relevant att använda som jämförelsepunkt med kartellpartimodellen då den förstnämnda kopplas samman med ett politiskt system utan allmän rösträtt och med få likheter med de demokratimodeller vi sett utvecklas under 1900-talet (Mair, 1997, s. 110).

3.2 Om partiers utveckling

I teoretiseringen om politiska partier används partimodeller som redskap i analysen av utvecklingen av partiers sätt att fungera och förhålla sig till sin omgivning. Det mest uppenbara sättet att skilja olika partimodeller åt, enligt Mair, är just att titta på i vilken specifik social och politisk kontext den typen av parti sett dagens ljus. Partimodellerna kan därmed med fördel kopplas samman med vissa specifika tidsperioder – elitpartiet med 1800-talet, masspartiet med industrialiseringen, catch-all-partiet med efterkrigstiden och slutligen kartellpartiet med 1970-talet och framåt. Mair understryker emellertid att partiers utveckling inte enbart påverkas av den sociala och politiska omgivning som partierna föds i. Inte heller kan man avgränsa partimodellernas existens till särskilda historiska tidsintervall. Snarare, menar Mair, kan partier som passar in på olika sorters partimodeller samexistera. Inget parti behöver heller nödvändigtvis passa in helt och hållet på en specifik partimodell. ”*Rather, all of these models represent heuristically convenient polar types, to which political parties may approximate more or less closely at any given time*” (Mair, 1997, s. 109f).

Mair påpekar att litteraturen om politiska partier alltid utgått ifrån att partier bör klassificeras och förstås utifrån deras förhållande till det civila samhället. Denna utgångspunkt medför, enligt Mair, en tendens att använda masspartiet som ständig jämförelsepunkt. Dessutom, tillägger Mair, implicerar masspartimodellen att man ser partiets utveckling som en linjär process med en slutpunkt. När ett partis utveckling väl nått denna slutpunkt kan det endast gå bakåt i utvecklingen eller förbli på slutpunkten (Mair, 1997, s. 93).

Att ha sin utgångspunkt i partiets förhållande till det civila samhället medför även en tendens att underskatta betydelsen av partiets förhållande till staten i förståelsen om hur olika partier skiljer sig åt i sin utveckling. Mair hävdar att *“it can be argued that the development of parties in the western democracies has been reflective of a dialectical process in which each new party type generates a reaction which stimulates further development, leading to yet another party type, and to another set of reactions, and so on”* (Mair, 1997, s. 93f). Med detta antagande som utgångspunkt blir exempelvis masspartiet endast ett steg i en pågående process.

Mair menar att det är viktigt att inse att de faktorer som möjliggör dialektiken inte enbart går att finna i förändringar i det civila samhället utan även i relationen mellan partier och staten. Vidare påpekar Mair att denna relation under de senaste åren har utvecklats mot en allt större symbios. Detta har lagt grunden för den nya partitypen kartellpartiet (Mair, 1997, s. 94).

3.3 Från massparti till kartellparti

3.3.1 Masspartiet

Masspartiet som teoretisk modell utgår från att samhället består av förutbestämda och väl avgränsade sociala grupperingar vars medlemmar kan urskiljas utifrån samtliga aspekter i deras liv. Enligt denna modell handlar politiken om konkurrens, konflikter och samarbete mellan dessa grupperingar. Partier är enligt modellen medel för dessa grupper och dess medlemmar genom vilka de kan delta i politiken, ställa krav på staten och slutligen ta makten över staten genom att sätta sina representanter på viktiga poster (Mair, 1997, s. 94).

Masspartiet förutsätter en sammanlänkning mellan partiet och den sociala grupp som partiet representerar, på så vis att partiet får legitimitet genom att den sociala gruppen direkt medverkar till att sätta partiets agenda. Genom att partiet kopplas till en på förhand definierad social grupp handlar konkurrensen om vilket parti som lyckas få flest röster genom att mobilisera sin grupp av väljare, snarare än att övertyga dem (Mair, 1997, s. 95).

3.3.2 Catch-all-partiet

Catch-all-partiet som modell utmanar starkt konceptet med partiet som representant för distinkt åtskilda grupper i samhället. 1950 och 1960-talens sociala förändringar i Europa gjorde det allt svårare för partier att identifiera separata sociala väljargrupper. Den ekonomiska tillväxten och välfärdsstatens ökande betydelse möjliggjorde utformningen av partiprogram som inte längre behövde vara uteslutande för *en* grupp, utan de kunde istället rikta sig mot allmänintresset. Samtidigt fick massmedia stort genomslag, vilket gjorde det möjligt för partiledare att nå ut till alla väljare. Detta gjorde i sin tur att väljarna allt mer anpassade sin syn på sin egen roll i politiken – från att ha varit aktiva deltagare till att bli allt mer som konsument. Resultatet blev en ny typ av parti, catch-all-partiet, och en ny form av demokrati (Mair, 1997, s. 95f).

Detta nya sätt att organisera ett parti byggde på synen på väljarkårens röstningsbeteende som styrt av det fria valet snarare än den individuella väljarens bakgrund och sociala grupptillhörighet. Det förutsatte även att valen handlade om att välja en ledare snarare än att välja ett partiprogram. Följaktligen nedtonades vikten av att mobilisera eller omvända väljare (ibid.).

Catch-all-partimodellen har dock en brist om man vill förstå dagens partisystem, enligt Mair. Då bilden inom politisk teori av politiska partier tidigare varit att de spelar en avgörande roll för själva demokratins funktion – vilket även medfört att deras organisatoriska struktur setts som given – har de betraktats som två hårt sammanlänkade element. Eftersom man dessutom fortsatt att analysera partiets utveckling utifrån deras förhållande till staten har detta bidragit till att man dragit felslutet att partierna är utdöende, menar Mair. Om man istället vänder blicken mot förhållandet mellan partier och staten framstår både partiets överlevnad och utveckling som mer enkla att förstå, påpekar Mair (ibid.).

3.3.3 Kartellpartiet

”The growth of state subvention over the past two decades, and the promise of further growth in the coming years, has come to represent one of the most significant changes to the environment within which parties act” (Mair, 1997, s. 106). Mair sätter här fingret på en av de förändringar som motiverar användandet av kartellpartiet som partimodell i analysen av modern politik. Det är också i detta fenomen som vi finner Mairs källa till namnet på modellen. Genom att partier driver igenom förändringar som förser dem med tillgångar som flyttas från staten till partierna, försäkrar de inte enbart sin överlevnad, utan stärker även sina egna möjligheter att skydda sig mot utmanande partier. Mair menar att partier därmed inte längre behöver konkurrera på samma vis som tidigare, dels på grund av avsaknaden av stora politiska skillnader mellan partierna, dels eftersom etablerade partier har möjlighet att överleva då staten garanterar större partier stöd (Mair, 1997, s. 106f). På så vis blir även själva rollen som politiker mer ett yrke än ett kall där den begränsade konkurrensen om den politiska makten framför allt rör vem som kan styra mest kompetent och effektivt (Mair, 1997, s. 112).

I och med att ett parti definieras som ett kartellparti utifrån dess täta sammankoppling med staten och utifrån dess samförstånd med andra partier, krävs det med andra ord mer än *ett* parti för att ett kartellparti ska kunna uppstå. Därmed är det mer relevant att tala om *kartellpartier* i plural. Vad som uppstår då är ett kartellpartisystem (Mair, 1997, s. 108).

Det som möjliggör tillkomsten av ett kartellpartisystem är just de faktorer som nämns ovan: samarbete mellan partierna, rikligt statligt stöd till partierna, samt en tredje som inte tidigare nämnts; partipolitiska tillsättningar av tjänstemän. Genom att de större partierna får möjlighet att sätta mer eller mindre officiella representanter för partiet på viktiga poster inom staten minskar incitamenten för partierna att konkurrera med varandra. Mair exemplifierar denna politik genom att nämna bland annat hur de största partierna i Italien delar de betydande tjänsterna inom den statliga förvaltningen sinsemellan (Mair, 1997, s. 112).

Vad som i övrigt särskiljer kartellpartimodellen är att de etablerade partierna får privilegier när det gäller tillgången till statligt styrda medier och kommunikationskanaler (Mair, 1997, s. 110). Tendensen att överge de egna kommunikationskanalerna, såsom exempelvis partipress, och istället satsa på att få utrymme i partipolitiskt obunden media och självständiga kommunikationskanaler var tydlig hos catch-all-partier. Kartellpartierna satsar däremot ännu hårdare på denna strategi och anställer i allt större utsträckning personal med media- och kommunikationskunskaper (Mair, 1997, s. 113).

Mair lyfter även fram partiets roll i relationen mellan civilsamhälle och stat. Till skillnad från tidigare partimodeller, där masspartiet var en del av civilsamhället och catch-all-partiet fungerade som en förhandlare mellan civilsamhälle och stat, blir ett kartellpartis roll att fungera som en del av staten (Mair, 1997, s. 110).

Mair pekar även på att varje partimodell är tätt sammankopplad med en särskild demokratimodell. Själva essensen av den demokratimodell som förknippas med kartellpartiet är att väljarna har möjlighet att välja från ett bestämt och begränsat utbud av partier. Väljarens roll blir därmed att välja vilket resultat man önskar och inte vilken policy man föredrar. Partier blir enligt denna demokratimodell ett sammanhang för människor som utövar politik som yrke, snarare än organisationer som är till för medborgarna. Om tidigare demokratimodeller byggde på tanken att partier turas om att styra och ibland stängs ute från makten, så är kartellpartierna aldrig helt utestängda från makten. Mair menar också att väljarnas möjligheter att straffa partier vid makten minskar då distinktionen mellan partierna blir allt mindre tydliga (Mair, 1997, s. 115).

3.4 En hypotes

Utifrån Mairs teorier om partiets utveckling vill jag presentera en hypotes om varför den politiska sekreteraren används och vilken funktion den fyller för politiska partier. Ett grundläggande antagande i sammanhanget är att Mairs teorier är tillämpbara även på lokal nivå, vilket innebär att i sammanhanget måste

”partiet” som begrepp ersättas med ”det lokala partiet” och begreppet ”staten” bytas ut mot ”kommunen”.

Maris teori om kartellpartier kan förkortas i följande kriterier:

- partier driver igenom förändringar som förser dem med tillgångar,
- partier stärker därmed även sina egna möjligheter att skydda sig mot utmanande partier,
- partierna anställer i allt större utsträckning personal som arbetar med media och kommunikation,
- rollen som politiker blir mer ett yrke än ett kall och konkurrensen om den politiska makten mest om vem som kan styra mest kompetent och effektivt,
- ett kartellpartis roll blir att fungera som en del av staten varpå distinktionen mellan parti och förvaltning blir mer otydlig,
- distinktionen mellan partierna blir allt mindre tydlig.

Min hypotes är – förutsatt att Mairs teori går att applicera på den svenska kommunala politiken – att den politiska sekreterarens framväxt som yrkeskategori kan ses som ett resultat av att de största och mest väletablerade partierna på lokal nivå vill öka möjligheterna till överlevnad. Mer konkret kan partiets införande av politiska sekreterartjänster ses som ett strategiskt drag för att få en rad fördelar gentemot de mindre partier som inte har politiska sekreterare.

För att göra Mairs teori mer mätbar och möjlig att testa på det material som jag förfogar över, behöver vi operationalisera de kriterier ovan som definierar kartellpartiet och kartellpartisystemet i form av mer konkreta kriterier anpassade till den specifika kommunala miljön. Hypotesen kommer därmed att testas genom att studera om partierna kan hävdas få följande fördelar gentemot de partier som inte har politiska sekreterare:

Kriterier för hypotesen

- A. möjligheten att sätta partirepresentanter (som kanske annars inte skulle blivit folkvalda eller kunnat leva på politiken) som politiska sekreterare och därmed säkra dessa personers engagemang inom partiet och deras makt över politiken,
- B. fler möjligheter att få utrymme i media och oberoende kommunikationskanaler eftersom de politiska sekreterarna har specialkunskaper och inom dessa områden och till uppgift att sköta den typen av arbete,
- C. ökad kvalitet och kvantitet på politiska utspel och beslutsunderlag, vilket leder till ökad professionalisering av de folkvalda genom understöd från de politiska sekreterarna,
- D. fler kontaktytor med förvaltningen och därmed mer tid och större möjlighet att samverka med och engagera denna,
- E. ökad makt över den kommunala politiken för partiorganisationen genom de politiska sekreterarna, vilket gör att partiet blir en del av den kommunala förvaltningen.

4 Analys

För att testa att testa min hypotes kommer jag nu undersöka huruvida de olika punkter som hypotesen består av kan falsifieras eller verifieras med hjälp av materialet från enkätundersökningen och datan från kartläggningen. Inledningsvis kommer jag att försöka förklara vilka de politiska sekreterarna är genom att analysera de resultat från enkätundersökningen som rör respondenternas bakgrund och arbetsuppgifter. Avslutningsvis tittar jag på hur de politiska sekreterarna ser på sin egen roll i politiken, med syfte förklara deras framväxt som yrkeskategori.

4.1 Politisk bakgrund och meriter

Till att börja med kan vi, utifrån den kartläggning jag gjort, konstatera att av samtliga 283 politiska sekreterare jag hittat, tillhör endast 3,9 % de lokala partierna (inklusive Sverigedemokraterna), medan om vi analyserar statistik över mandat i kommunfullmäktige så ser vi att dessa partier har hela 31,8 % av mandat (SCB, 2006). Detta ger stöd åt hypotesen som den är formulerad i generella termer. Dock bör det påpekas att politiska sekreterare är vanligare i större kommuner medan lokala partier finns i såväl större som mindre kommuner och att detta kan vara en del av förklaringen till denna sneda fördelning av tjänster.

Tittar vi närmre på de politiska sekreterarnas politiska bakgrund – en fråga där respondenten kunde kryssa för flera svarsalternativ – framgår det att 64,5 % av de som deltagit angivit att de har en bakgrund som aktiva inom kommunpolitiken. Ungefär hälften (49,3 %) har varit ledamot i en kommunal eller regional nämnd eller styrelse och en sjättedel (15,9 %) av samtliga har varit ordförande i kommunal eller regional nämnd eller styrelse. En tredjedel (34,8 %) av respondenterna har angett att de har en bakgrund som ledamot i kommunfullmäktige eller regionfullmäktige och lite färre än hälften (44,2 %) har kryssat för att de har en annan politisk bakgrund. Vi kan därmed konstatera att en hög andel har en bakgrund som aktiva inom kommunpolitiken, vilket styrker kriterium A i hypotesen.

På frågan om vilka meriter respondenterna tror väge tyngst vid deras anställning var man tvungen att välja ett alternativ. Många uppmärksammade dock inte detta krav och fyllde därför i flera alternativ eller avstod att svara (se tabell 2 nedan). De som fyllde i flera alternativ räknas som att de ej svarat på frågan (se tabell 2 nedan).

Tabell 2

Vilka meriter vägde tyngst vid rekryteringen?

	Frekvens	Procent
Inget svar	27	19,6
Meriter från lokalt partiarbete	28	20,3
Akademiska meriter	16	11,6
Meriter från annat politiskt arbete	32	23,2
Yrkeskunskaper (ej från partipolitiken)	19	13,8
Kunskaper i media och kommunikation	12	8,7
Annat	4	2,9
Totalt	138	100,0

Cirka var femte person (19,6 %) i undersökningen tillhör kategorin som missuppfattat eller avstått från att svara på denna fråga. På grund av det stora bortfallet bland svaren på denna fråga kan vi inte tillmäta resultatet så stort värde. Vi kan dock notera att meriter från lokalt partiarbete (20,3 %) eller meriter från annat politiskt arbete (23,2 %) är de alternativ som flest personer kryssat för, vilket tyder på att de som deltagit i studien ser sin politiska bakgrund som störst anledning till att man fått jobbet. Detta styrker också kriterium A i hypotesen. Det bör dock påpekas att det faktum att det var relativt få som angav kunskaper i media och kommunikation som den merit som vägt tyngst vid deras anställning, pekar mot att kriterium B inte kan styrkas.

4. 2 Inriktning på arbetet och typ av politisk sekreterare

På frågan om vilken den huvudsakliga inriktningen på respondentens arbete är, svarar en övervägande majoritet (81,2 %) att deras arbete är av huvudsakligen politisk karaktär – dvs. mediarelaterade arbetsuppgifter, samt politisk beredning av motioner, interpellationer, yttranden, etc. Ett fåtal (15,9 %) anger att deras arbetsuppgifter framför allt har administrativ karaktär (se tabell 3 nedan).

Tabell 3

Huvudsaklig inriktning på arbetet?

	Frekvens	Procent
Inget svar	4	2,9
Politisk karaktär	112	81,2
Administrativ karaktär	22	15,9
Totalt	138	100,0

Detta resultat kan till viss del hävdas styrka kriterium B och C eftersom en stor andel av de politiska sekreterarna angett att deras arbete huvudsakligen ägnas åt politisk beredning av motioner, interpellationer, yttranden och mediarelaterade

arbetsuppgifter. Detta borde rimligen underlätta en professionalisering av de förtroendevalda vilka därmed får mer tid att ägna sig åt agitering, rent beslutsfattande och kontakt med väljarna.

Tjänsten som politisk sekreterare finns i flera olika varianter i olika kommuner. Utifrån kommentarerna till frågorna i enkäten kan man dra slutsatsen att vissa av respondenterna arbetar främst för ett särskilt kommunalråd, medan andra arbetar för flera olika kommunalråd. Vissa arbetar för en fullmäktige-grupp och andra arbetar för både kommunalråd och fullmäktige-grupp.⁴ De ovan nämnda variationerna är förklaringen till den relativt höga andel (23,2 %) som kryssat för ”annan typ” som definition på sin tjänst⁵. I tabell 4 nedan ser vi dock att den vanligaste formen av tjänst är politisk sekreterare åt kommunalråd (38,4 %) (se tabell 4 nedan).

Tabell 4

Vilken typ av politisk sekreterare är du?

	Frekvens	Procent
Inget svar	10	7,2
Politisk sekreterare åt kommunfullmäktige-grupp	33	23,9
Politisk sekreterare åt kommunalråd	53	38,4
Politisk sekreterare åt partiorganisation	10	7,2
Annan typ	32	23,2
Totalt	138	100,0

Vad som kan vara värt att uppmärksamma i sammanhanget är att 10 av respondenterna (7,2 %) angett att de arbetar som politiska sekreterare åt partiorganisationen. Därmed arbetar de inte nödvändigtvis enbart för någon som är folkvald. Detta går emot de resultat som Pierre och Rosengren-Gårdbäck presenterar i sin utredning i vilken de konstaterar att de politiska sekreterarna endast arbetar åt de som är folkvalda (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988, s. 52). Troligtvis är det dock de folkvalda inom partiet som mest nyttjar den politiska sekreterarens tjänster. Det faktum att det finns sådana tjänster anser jag styrker kriterium E i hypotesen.

4.3 Makt över politik och förvaltning

Vi kommer nu in på den del av enkäten som syftar till att förstå de politiska sekreterarnas syn på sin roll i relationen till andra politiska aktörer. Det jag i

⁴ I några enstaka kommuner, t.ex. Karlstad, finns det politiska sekreterare som arbetar åt flera olika partier.

⁵ Många av de som kryssat för ”annan typ” har lagt till en kommentar i vilken de tydligare definierat sin typ av tjänst.

enkäten valt att fokusera på är vilken syn respondenterna har på sina möjligheter att påverka inriktningen på politiken samt på behovet av förankring av beslut.

På frågan i hur stor utsträckning de politiska sekreterarna anser sig kunna påverka inriktningen på den kommunala politiken ombads de gradera nivån på sin egen påverkansmöjlighet efter en skala från ”mycket stor”, ”ganska stor”, ”ganska liten” till ”ingen alls” (se tabell 5 nedan).

Tabell 5

I hur stor utsträckning kan du påverka inriktningen på politiken?

	Frekvens	Procent
Inget svar	4	2,9
Mycket stor	31	22,5
Ganska stor	64	46,4
Ganska liten	36	26,1
Ingen alls	3	2,2
Totalt	138	100,0

Den största andelen av de deltagande (46,4 %) kryssade för att de kan påverka i ”ganska stor” utsträckning, medan cirka en fjärdedel (26,1 %) svarade att de kunde påverka i ”ganska liten” utsträckning. Endast tre av respondenterna (2,2 %) svarade att de inte kunde påverka inriktningen på politiken alls. Att 68,9 % av de svarande upplever sig ha mycket stor eller ganska stor möjlighet att påverka inriktningen på politiken talar för ett styrkande av kriterium A. Men utifrån de metodologiska utgångspunkterna för studien kan jag inte sluta mig till att upplevd makt verkligen korresponderar med reell makt. Därmed kan jag inte fullt ut styrka något av kriterierna utifrån de ovan nämnda resultaten.

För att få en bild av hur pass mycket de politiska sekreterarna arbetar med förvaltningstjänstemännen fick de förstnämnda svara på frågan i vilken utsträckning de arbetar med ”opolitiska” tjänstemän, dvs. förvaltningstjänstemän. Fler än en tredjedel (38,4 %) anger som svar på frågan ”flera gånger i veckan/dagligen” medan något färre (31,9 %) anger ”sällan” och grovt räknat var tionde (10,9 %) ”aldrig”. Sammanlagt är det alltså en majoritet (56,5 %) av deltagarna i studien som angett att de arbetar med förvaltningstjänstemän veckovis (se tabell 6 nedan).

Tabell 6

I vilken utsträckning arbetar du med ”opolitiska” tjänstemän?

	Frekvens	Procent
Inget svar	1	,7
Aldrig	15	10,9
Sällan	44	31,9
Ungefär en gång i veckan	25	18,1
Flera gånger i veckan/dagligen	53	38,4
Totalt	138	100,0

Vi kan dock inte utifrån enbart dessa siffror fullt ut ge stöd åt eller förkasta något av kriterierna i hypotesen. Att en majoritet arbetar minst en gång i veckan med förvaltningstjänstemän betyder inte nödvändigtvis att dessa har något inflytande över förvaltningen.

För att om möjligt undersöka om de politiska sekreterarna har makt över förvaltningen fick de svara på frågan om de kan engagera förvaltningstjänstemän i arbete som är sprunget ur deras eget initiativ. En klar majoritet (60,9 %) svarar att så är fallet, medan 37 % svarar att de inte har möjlighet att göra detta (se tabell 7 nedan).

Tabell 7

Har du möjlighet att engagera tjänstemän i arbete sprunget ur eget initiativ?

	Frekvens	Procent
Inget svar	3	2,2
Ja	84	60,9
Nej	51	37,0
Totalt	138	100,0

I tolkningen av statistiken i tabell 7 måste vi dock förhålla oss kritiska till hur respondenterna uppfattat frågan och vad man egentligen kan lägga för vikt vid att en majoritet säger sig ha möjlighet att på detta vis sätta förvaltningstjänstemännen i arbete. Ser vi på de kommentarer de politiska sekreterarna gjort till denna fråga framstår en rad olika bilder av hur man arbetar med förvaltningstjänstemännen och vilken roll man anser sig ha gentemot dessa. En respondent menar att det inte går att engagera förvaltningstjänstemännen ”innan beslut är fattat av politikerna som går i den riktningen” (respondent nr. 27). De flesta kommentarerna till denna fråga följer samma spår och många tillägger att man främst har möjlighet att begära ut information till beslutsunderlag och att de måste förankra detta hos sina överordnade först. Enstaka respondenter ger en annan bild hur man som politisk sekreterare kan påverka och sätta förvaltningstjänstemän i arbete indirekt: ”Om en politiker gillar en idé jag har kan de givetvis ta upp den och se till att förvaltningen arbetar fram ett förslag” (respondent nr. 156).

Om vi väger samman statistiken i tabell 6 och tabell 7 med en övergripande bild av kommentarerna till denna fråga framstår det som att det går att styrka kriterium D men oklart om vi kan förkasta eller styrka kriterium E. Men vi måste även här ha distinktionen mellan upplevd makt och reell makt i åtanke. Att en majoritet anger att de arbetar med tjänstemännen minst en gång i veckan, samt att en majoritet anser sig ha möjlighet att engagera dessa i arbete som är sprunget ur de politiska sekreterarnas egna initiativ, behöver inte betyda att partierna får mer tid och fler möjligheter att samverka med och sätta förvaltningsapparaten i arbete. Detta avgörs av i hur stor utsträckning den politiska sekreteraren kan hävdas ha mer tid och fler möjligheter att engagera och samarbeta med förvaltningstjänstemän än vad dennes överordnade hade haft om det inte fanns en politisk sekreterare. Inte heller ger resultatet i tabell 7 nödvändigtvis stöd för att

partierna skulle få mer makt, utan snarare de politiska sekreterarna som personer. Det avgörande i denna fråga blir istället i vilken grad de förankrar sina egna beslut och idéer hos partiorganisationen.

Med syfte att förstå graden av självständighet i de politiska sekreterarnas arbete, i förhållande till omvärldens aktörer, fick de svara på en tredelad fråga kring vilka aktörer de behöver förankra sina beslut hos – den lokala partiorganisationen, den nationella partiorganisationen, respektive intressegrupper. Det som är problematiskt när det gäller denna fråga är att svarsbortfallet var relativt stort när det gäller huruvida man behöver förankra eller ej med den nationella partiorganisationen (31,2 % svarade ej) samt med intressegrupper (26,1 % svarade ej). Frågan om förankring är nödvändig eller ej i förhållande till den lokala partiorganisationen hade dock en större svarsfrekvens (96 % svarade). En stor majoritet (84,8 %) svarade ”ja” på denna fråga (se tabell 8 nedan).

Tabell 8

Behövs förankring av dina beslut hos lokal partiorganisation?

	Frekvens	Procent
Inget svar	5	3,6
Ja	117	84,8
Nej	16	11,6
Totalt	138	100,0

Utifrån kommentarerna till denna fråga går det att utläsa att de politiska sekreterarna har väldigt olika syn på vilka de bör förankra sina beslut hos. Vissa framhäver att de måste förankra hos den lokala partiorganisationen eftersom de företräder den. Skillnaderna beror troligen främst på att tjänsternas utformning och organisationskulturen skiljer sig åt från kommun till kommun. En av respondenterna betonar att denne samtidigt är ordförande för den lokala partiorganisationen. Men de allra flesta betonar att de främst behöver förankra sina beslut hos sina överordnade, men även att det är viktigt att kommunicera med andra aktörer. En politisk sekreterare uttrycker att *”jag måste förankra mitt arbete beroende på hur delegationsordning och situation ser ut. Det kan handla om partiföreningens styrelse, partiföreningen, kommunal grupp, gruppledare och majoritetens alla gruppledare. Men ofta har jag eget ansvar och när det ska fattas snabba beslut får jag arbeta efter eget huvud. Det brukar sällan bli några problem, men det gäller att ha koll på vad partiet eller majoriteten tycker”* (respondent nr. 7).

Utifrån siffrorna i tabell 8 och en sammanvägd bild av kommentarerna till denna fråga kan vi konstatera att en stor del av respondenterna anser att förankring hos partiorganisationen behövs, vilket pekar i riktning mot att styrka kriterium E i hypotesen. Detta konstaterande förutsätter förvisso antagandet att de politiska sekreterarna bidrar till ökade möjligheter till förankring som inte annars hade prioriterats eller hunnits med om den tjänsten inte existerat. Det bör även påpekas att det kan vara svårt för vissa politiska sekreterare att definiera

partiorganisationen i kommuner där det är svårt att skilja mellan partiorganisation och folkvalda. I vissa fall kan betydande profiler inom partiorganisationen sitta på viktiga poster som förtroendevalda, vilket gör det svårare att besvara denna fråga.

4.4 Bundenhet till överordnade och till partiet

Inspirerad av en händelse inom Malmö stads förvaltning, då den lokala partiorganisationen ville ge en politisk sekreterare som företrädde deras parti sparken mitt i en mandatperiod, trots att denne formellt var anställd av kommunen (Ivarsson, 2008), valde jag att fråga de politiska sekreterarna en fråga kring deras bundenhet till olika aktörer. Frågan löd: ”Om du skulle hamna i konflikt med någon av nedanstående aktörer och ditt förtroende hos dem var förverkat, skulle du ändå kunna arbeta kvar?” Aktörerna var likt i tidigare frågor den lokala partiorganisationen, den nationella partiorganisationen samt intressegrupper.

Även denna fråga präglades av ett relativt stort svarsbortfall när det gällde de politiska sekreterarnas syn på sin relation till den nationella partiorganisationen (21,7 % svarade ej) och till intressegrupper (24,6 % svarade ej). Svarsfrekvensen var dock högre på frågan som rörde bundenheten till den lokala partiorganisationen (92,7 % svarade).

En klart övervägande majoritet (71 %) svarade ”Nej” på frågan om de kan jobba kvar om deras förtroende hos den lokala partiorganisationen är förverkat (se tabell 9 nedan).

Tabell 9

Kan du jobba kvar om ditt förtroende är förverkat hos den lokala partiorganisationen?

	Frekvens	Procent
Inget svar	10	7,2
Ja	30	21,7
Nej	98	71,0
Totalt	138	100,0

Resultaten i tabell 9 pekar likt resultaten i tabell 8 på en stark koppling till den lokala partiorganisationen. Kommentarer till denna fråga kretsar mestadels kring att man som politisk sekreterare jobbar i en förtroendebransch och de flesta av de som lämnat kommentarer menar att det blir svårt att jobba kvar om förtroendet är förverkat hos någon av de överordnade samt hos partiorganisationen (i vissa fall är dessa två samma aktör), även om det inte finns några formella sådana bestämmelser.

Siffrorna i tabell 9, tillsammans med kommentarerna, ger stöd till kriterium E. Men även här bör det påpekas att vissa respondenter kan ha svårigheter att urskilja partiorganisationen från övriga aktörer.

Vidare fick respondenterna svara på ytterligare en fråga med liknande karaktär, fast med syfte att undersöka deras bundenhet till sina överordnade.

Frågan rörde om de kan jobba kvar även om deras överordnade lämnar sitt uppdrag. En stor majoritet (83,3 %) svarade att de skulle kunna jobba kvar under sådana omständigheter och en mindre andel (11,6 %) svarade att de inte skulle kunna jobba kvar (se tabell 10 nedan).

Tabell 10

Kan du jobba kvar om din överordnade lämnar sitt uppdrag?

	Frekvens	Procent
Inget svar	7	5,1
Ja	115	83,3
Nej	16	11,6
Totalt	138	100,0

Av resultatet och kommentarerna till denna fråga att döma, kan vi konstatera att de flesta av de som svarat på enkäten inte ser sig som särskilt bundna till sina överordnade, åtminstone inte formellt. Ser vi på resultaten från Pierres och Rosengren-Gårdbäcks studie och på kommentarerna till denna fråga framgår det att de politiska sekreterarna formellt är anställda enligt lagen om politiska sekreterare (SFS 1994:690) och därmed undantagna lagen om anställningsskydd (SFS 1982:80). Detta innebär att de är anställda per mandatperiod vilket gör att de inte är tvungna att avgå om deras överordnade skulle avgå (Pierre & Rosengren-Gårdbäck, 1988, s. 44).

Resultaten och resonemanget ovan kan hävdas stödja kriterium E i och med att den politiska sekreteraren formellt är mer kopplad till kommunen som organisation, samt till partiorganisationen att döma av tabell 9, än till sina politiska överordnade. Ungefär en femtedel av kommentarerna understryker även partiets roll i avgörandet om de kan fortsätta arbeta, trots att de formellt inte är tvungna att avgå vid det aktuella scenariot. Men för att fullt kunna stödja kriterium E, dvs. att partiet blir en del av kommunen, måste man försöka mäta i vilken utsträckning den politiska sekreteraren ser sig som en del av partiet. Om den politiska sekreteraren ser sig som kopplad till partiet snarare än till sin överordnade eller till kommunen som organisation, trots att denne formellt är anställd av kommunen, kan vi ge stöd till bilden av att partiet blir en del av kommunen.

Med avsikt att skapa en bild av den politiska sekreterarens bundenhet till partiet försökte jag hitta en någorlunda konkret parameter att mäta. Därför frågade jag om de har förtroendeuppdrag vid sidan av sitt arbete. Samtliga svarade på frågan (se tabell 11 nedan).

Tabell 11

Har du förtroendeuppdrag vid sidan av ditt arbete som politisk sekreterare?

	Frekvens	Procent
Ja	101	73,2
Nej	37	26,8
Totalt	138	100,0

Nästan tre fjärdelar (73,2 %) av de svarande anger att de har andra förtroendeuppdrag. Utifrån kommentarerna till denna fråga framgår det att många av de förtroendeuppdrag som de politiska sekreterarna har är andra politiska uppdrag för det parti de representerar. Vissa av dem sitter till och med som ordförande för kommunfullmäktigegruppen eller för den lokala partiorganisationen. Det framkommer även av kommentarerna att ett fåtal kommuner, däribland Stockholm, har antagit regler för om en politisk sekreterare får ha andra förtroendeuppdrag och vilken typ av uppdrag det får vara. Andra saknar helt sådana bestämmelser.

Uppgifterna i tabell 11 och det faktum att många politiska sekreterare även sitter på förtroendeposter för det parti man företräder i sitt arbete pekar i riktning mot ett styrkande av kriterierna A och E.

5 Sammanfattning och slutsatser

Med en sammantagen bild av analysen av resultaten från enkätstudien framgår det att alla kriterier i hypotesen kan styrkas – om än i olika utsträckning – och att inget utav dem helt och hållet kan falsifieras.

Det som talar för ett styrkande av kriterium A är att en hög andel av de politiska sekreterarna har en bakgrund inom kommunpolitiken och att de ser denna bakgrund som främsta anledning till att de fått tjänsten. Dessutom talar det faktum att de flesta upplever sig ha ganska stor eller mycket stor möjlighet att påverka inriktningen på politiken för styrkandet av detta kriterium.

Vad gäller kriterium B kan vi konstatera att det var relativt få som angav kunskaper i media och kommunikation som den merit som vägt tyngst vid deras anställning. Å andra sidan har en stor del angett att deras arbete huvudsakligen ägnas åt bland annat mediarelaterade arbetsuppgifter. Det förefaller dock oklart i vilken utsträckning dessa arbetsuppgifter kan anses vara centrala för den politiska sekreterarens tjänst. Det förblir därmed även oklart om vi kan styrka eller förkasta kriterium B utifrån dessa uppgifter. Men rent logiskt borde en politisk sekreterartjänst möjliggöra ökade arbetsinsatser på detta område eftersom den folkvalde som inte har understöd av en politisk sekreterare rimligen inte kan ha lika mycket tid att lägga på den sortens arbete. Detta resonemang är även det argument som lyfts fram i diskussionen kring kriterium C. Den politiska sekreterarens understöd i arbetet med politiska utspel och beslutsunderlag borde rimligen leda till en ökad kvalitet och kvantitet inom dessa områden, vilket i sin tur medför en professionalisering av de folkvalda.

För att helt och hållet kunna styrka kriterium B och C behövs det dock tas fram mer specifika mått på ökat utrymme i – eller ökade satsningar på – media och oberoende kommunikationskanaler, samt på ökad professionalisering av folkvalda. Det har jag dock inte haft möjlighet till i den här studien.

Det som kan anses styrka kriterium D är det faktum att de politiska sekreterarna angett att de har en relativt tät kontakt med förvaltningstjänstemännen i sitt arbete, samt att de anser sig ha möjligheten att engagera förvaltningen i arbete som är sprunget ur sina egna initiativ. Det vi måste ställa oss frågande till i sammanhanget är om deras upplevda makt verkligen är samstämmig med deras verkliga makt, samt i vilken utsträckning beslutsmekanismer och perceptionsmekanismer påverkar respondenternas svar. Att jag har tydligt definierat de centrala begreppen hindrar ju inte den politiska sekreteraren från att ha en annan bild av begrepp såsom ”makt” och ”partiet”. Detta är dock ett problem som är svårt att undvika men som till viss del kan förebyggas genom klara och tydliga enkätfrågor. Vi kan förvisso använda kommentarerna till att försöka tolka vad som läggs i begreppen, men för att t.ex. kunna ge en mer fullständig bild av den politiska sekreterarens möjligheter till

maktutövning krävs det att man mer specifikt studerar relationen mellan de aktörer som är inblandade och hur dessa ser på maktförhållandet dem emellan.

Det sista kriteriet i hypotesen, kriterium E, är kanske det som anknyter mest till den centrala punkten i Mairs teori om kartellpartier – att större partier genom att överföra tillgångar från staten till sin egen organisation får fördelar gentemot mindre partier, vilket stärker de större partiernas grepp om den politiska makten och ökar avståndet till de mindre partierna. De punkter som styrker detta kriterium är att en stor del av respondenterna anser att förankring hos partiorganisationen behövs, att det finns politiska sekreterare som arbetar direkt åt partiorganisationen, att en majoritet anser sig behöva förankra sina beslut hos partiorganisationen, samt att många politiska sekreterare har andra förtroendeuppdrag – varav många är förtroendeposter för det parti man företräder i sitt arbete. Detta anser jag ger ett starkt stöd även åt synen på inrättandet av politiska sekreterartjänster som en överföring av skattemedel till partiorganisationen, eftersom de politiska sekreterarna själva anser sig ha en så pass stark koppling till denna.

En annan viktig del i Mairs teori är idén om att distinktionen mellan partierna i ett kartellpartisystem blir allt mindre tydlig. Denna aspekt av kartellpartiteorin är dock svår att koppla till utvecklingen mot allt fler politiska sekreterare i svenska kommuner och även svår att undersöka inom de givna ramarna för min studie.

Slutligen vill jag återvända till det syfte och den frågeställning jag presenterade initialt i denna studie. Resultaten från kartläggningen och enkätstudien pekar i riktning mot att Mairs teori har stor förklaringskraft på utvecklingen mot att partier på lokal nivå i allt större utsträckning anställer politiska sekreterare. Uppgifterna som framkommit i enkätstudien pekar också mot ett styrkande av den hypotes jag formulerat kring de fördelar de politiska sekreterarna medför för de partier som tilldelas dessa tjänster. För att fullt ut kunna testa Mairs teori måste man dock undersöka fler aspekter av förändringen av partiets sätt att arbeta och organisera sig och närmre studera förändringen av de omständigheter i vilka partierna verkar. Men det har inte varit avsikten med denna studie att testa värdet av Mairs teori. Istället var min avsikt att synliggöra och förklara en tydlig trend inom svensk kommunpolitik, vars orsaker tycks kunna förklaras till stor del genom att tillämpa teorin om kartellpartisystemet.

6 Referenser

- Aberbach**, Joel D. – Putnam, Robert D. – Rockman, Bert A. 1981. *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bergström**, Göran – Boréus, Kristina (red.), 2005. *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström**, Tomas, 2001. "En förvaltning i demokratins tjänst?", ur Bo Rothstein (red.) 2001. *Politik som organisation*. Stockholm: SNS Förlag.
- Blom**, Agneta, 1993. "Kommunala chefer och lokal makt", ur Rothstein, Bo (red.) 2001. *Politik som organisation*. Stockholm: SNS Förlag.
- Djurfeldt**, Göran, 1996. *Boström och kaminen: en introduktion till realistisk vetenskapsteori*. Lund: Arkiv förlag.
- Ds Kn 1982:7**, Kommundepartementet, 1982. "Politiska sekreterare i kommuner och landstingskommuner", Ds Kn 1982:7. Stockholm: Liber förlag.
- Esaiasson**, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Isaac**, Jeffrey C., 1987. "Beyond the three faces of power", ur *Polity*. Volym 20, nr. 1, hösten 1987, s. 4-31. Basingstoke: Palgrave Macmillan Journals.
- Ivarsson**, Dan, 2008. "Interna stridigheter skakar miljöpartiet i Malmö." ur *Sydsvenskan*. 9 juni 2008.
- Lundquist**, Lennart, 1991 a. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist**, Lennart, 1991 b. *Förvaltning och demokrati*. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Mair**, Peter, 1997. *Party System Change: Approaches and Interpretations*. New York: Oxford University Press.
- Petersson**, Olof – Hernes, Gudmund – Holmberg, Sören – Togeby, Lise – Wängnerud, Lena. 2000. "Slutsatser och sammanfattning" ur rapporten *Demokrati utan partier?* Hämtad från http://www.sns.se/document/sos_dr2000.pdf den 14 maj 2010.
- Pierre**, Jon – Rosengren-Gårdbäck, Anneli, 1988. *Fyra år med politiska sekreterare: en utvärdering av tillämpningen av lagen om politiska sekreterare i kommuner och landsting*. Ds 1988:15. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Plowden**, William (red.), 1987. *Advising the Rulers*. Cambridge: Basil Blackwell Publishing.
- Proposition 1982/83:132**, "Proposition 1982/83:132 om politiska sekreterare i kommuner och landstingskommuner". Hämtad den 22 maj 2010 från: http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37&doktyp=prop&dok_id=G603132&rm=1982/83&bet=132.
- Proposition 1991/92:66**, "Kommunalt partistöd". Hämtad den 30 juni 2009 från http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=37&dok_id=GF0366.

- Putnam**, Robert D., 1973. "The Political Attitudes of Senior Civil Servants in Western Europe: A Preliminary Report", ur *British Journal of Political Science*, Volym 3, nr. 3, juli 1973, s. 257-290. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein**, Bo (red.), 2001. *Politik som organisation*. 3:e upplagan, Stockholm: SNS Förlag
- Rothstein**, Bo, 1991. "Demokrati, förvaltning och legitimitet" ur Rothstein, Bo (red.) 1991. *Politik som organisation*. 1:a upplagan. Stockholm: SNS Förlag.
- Sannerstedt**, Anders, 2001. "Implementering", ur Rothstein, Bo (red.) 2001. *Politik som organisation*. Stockholm: SNS Förlag.
- SCB**, 2010. Statistik över "Kommunfullmäktigval: Valresultat kommunvis, övriga partier som erhållit mandat", hämtad den 23 maj 2010 från: http://www.scb.se/Pages/ProductTables____183750.aspx.
- SCB**, 2006. Statistik över "Kommunfullmäktigval 2006. Valda efter parti, kön och inkomst i percentiler". Hämtad den 24 maj 2010 från: http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____195146.aspx.
- SCB**, 2007. *Förtroendevalda i kommuner och landsting: en rapport om politikerantal och representativitet*. ISSN 1654-5656. Hämtad den 21 maj 2010 från: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0001_2007A01_BR_ME09BR0801.pdf.
- SFS** 1969:596. Lagen om kommunalt partistöd.
- SFS** 1982:80. Lagen om anställningsskydd.
- SFS** 1994:690. Lagen om politiska sekreterare.
- SOU** 1989:108. *Förtroendevald på 90-talet: utmaningar och möjligheter*. Betänkande från Förtroendeuppdragsutredningen. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU** 1996:169. *Förnyelse av kommuner och landsting*. Slutbetänkande av kommunala förnyelsekommittén. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU** 2001:48. *Att vara med på riktigt – demokratiutveckling I kommuner och landsting*. Betänkande av kommundemokratikommittén. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Weber**, Max, 1958 a. "Politics as a vocation", ur *From Max Weber: Essays in Sociology*. Översatt, redigerad och med en introduktion av H.H. Gerth och C Wright Mills. New York: Oxford University Press.
- Wrede**, Magnus – Ruin, Pål, 2005. "400 doldisar med makt över politiken", ur *Dagens Samhälle*, 4 maj 2005.
- Wörlund**, Ingemar, 1997. "Lokala partier i Sverige", ur *Kommunal ekonomi och politik*. Volym 3, nr. 3, s. 51-62, 1997. Hämtad den 24 maj 2010 från: http://gupea.ub.gu.se/dspace/bitstream/2077/20168/1/gupea_2077_20168_1.pdf.